# O'ZBEK ONOMASTIKASIDA LINGVOKULTUROLOGIK PARADIGMA

***Muhayyo Ashurova***
Termiz davlat pedagogika instituti 4-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: Majidova Shahnoza
TerDPI O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti, f.f.f.d (PhD)

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'zbek onomastikasining lingvokulturologik xususiyatlari, atoqli otlar tizimida milliy mentalitet, tarixiy xotira hamda madaniy kodlarning ifodalanishi tahlil qilinadi. Antroponim, toponim va ergonimlarning xalq ma'naviyati bilan uzviy bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

**Abstract:** This article analyzes the linguocultural features of Uzbek onomastics, the expression of national mentality, historical memory and cultural codes in the system of proper names. The relationship of anthroponyms, toponyms and ergonyms with the spiritual worldview of the people is scientifically interpreted.

**Kalit so'zlar:** onomastika, lingvokulturologiya, paradigma, antroponim, toponim, ergonim, milliy mentalitet, madaniy kod.

**Keywords:** onomastics, linguoculturology, paradigm, anthroponym, toponym, ergonym, national mentality, cultural code.

Til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni o'rganish zamonaviy tilshunoslikning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Lingvokulturologiya fanining shakllanishi natijasida til birliklarini xalqning tafakkuri, dunyoqarashi va milliy qadriyatlari bilan uyg'un holda tadqiq etish imkoniyati kengaydi. Shu

jihatdan o‘zbek onomastikasini lingvokulturologik paradigma asosida o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi[1].

Onomastika tilshunoslikning atoqli otlarni o‘rganuvchi sohasi bo‘lib, u antroponimlar, toponimlar, gidronimlar, zoonimlar, ergonimlar kabi birliklarni o‘z ichiga oladi. Har bir nom ma’lum bir tarixiy, ijtimoiy va madaniy tajribaning mahsuli hisoblanadi. Shu sababli atoqli otlarni faqat nominativ birlik sifatida emas, balki xalqning ma’naviy hayoti bilan bog‘liq muhim vosita sifatida baholash zarur.

O‘zbek antroponimlari xalqning milliy mentalitetini yaqqol aks ettiradi. Ota-onalar farzandga ism qo‘yishda ko‘pincha ezgu niyat, orzu-umid va ma’naviy qadriyatlarga tayanadi. “Temur”, “Jaloliddin”, “Alpomish”, “Bibixonim” kabi ismlar tarixiy qahramonlar bilan bog‘liq bo‘lsa, “Baxtiyor”, “Umid”, “Dilnoza” singari nomlarda xalqning estetik va ruhiy qarashlari mujassamlashgan.

Ayrim antroponimlarda diniy tushunchalar ham aks etadi. “Muhammad”, “Abdulloh”, “Zaynab”, “Fotima” kabi nomlar islom madaniyatining o‘zbek nomlash tizimiga chuqur singib ketganini ko‘rsatadi. Bu holat xalqning diniy qarashlari va ma’naviy qadriyatlari til orqali avloddan avlodga o‘tib kelayotganidan dalolat beradi[2].

Toponimlar ham xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi muhim lingvistik birlikdir. O‘zbekiston hududidagi “Samarqand”, “Buxoro”, “Xiva”, “Termiz” kabi joy nomlari qadimiy sivilizatsiya markazlari sifatida katta tarixiy ahamiyatga ega. Ushbu nomlar orqali xalqning etnik tarkibi, urf-odatlari va ijtimoiy hayoti haqida muhim ma’lumotlarga ega bo‘lish mumkin.

[1] Safarov Sh. Lingvokulturologiya. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 45-bet.
[2] Begmatov E. O‘zbek ismlari ma’nosi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013. – 63-bet.

Masalan, "Shahrisabz" toponimi yashil shahar ma'nosini bildirib, hududning tabiiy xususiyatlari bilan bog'liq holda shakllangan. Ayrim joy nomlari esa tarixiy voqealar yoki mashhur shaxslar nomi bilan bog'liq tarzda yuzaga kelgan. Bu esa toponimlarning nafaqat geografik, balki madaniy-tarixiy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Bugungi globallashuv jarayonida o'zbek onomastikasida yangi tendensiyalar kuzatilmoqda. Xususan, ergonim va pragonimlarda xorijiy tillarning ta'siri kuchaymoqda. Savdo markazlari, restoranlar va turli tashkilotlarga inglizcha nom berish holatlari ortib bormoqda. Bu holat zamonaviylikni ifodalasa-da, milliy identifikatsiya masalasini ham dolzarb qilib qo'ymoqda.

Shu sababli yangi nomlarni yaratishda milliy madaniy kodlarni saqlash muhim ahamiyatga ega. Chunki nomlar xalqning o'zligini ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. Milliy an'analar asosida yaratilgan nomlar tilning boyligi va xalq ma'naviyatining davomiyligini ta'minlaydi.

Lingvokulturologik paradigma til birliklarini inson omili bilan uzviy bog'liq holda o'rganadi. Ushbu paradigma asosida atoqli otlar xalqning dunyoqarashi, ruhiyati va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas aloqador ekanligi aniqlanadi. Demak, o'zbek onomastikasidagi har bir nom muayyan konseptual ma'noga ega bo'lib, milliy tafakkurning lingvistik modeli sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek onomastikasini lingvokulturologik jihatdan tadqiq etish til va madaniyat munosabatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Antroponim, toponim va ergonimlar xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviyati va milliy mentalitetini aks ettiruvchi muhim lingvistik birliklar hisoblanadi. Ularni ilmiy asosda o'rganish o'zbek tilshunosligi taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Begmatov E. O'zbek ismlari ma'nosi. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013.
2. Safarov Sh. Lingvokulturologiya. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
3. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
4. Nafasov T. O'zbekiston toponimlari izohi. – Toshkent: Sharq, 2007.
5. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: Fan, 2016.
6. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
7. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
8. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
9. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
10. Komilovna M. S. Hydronims Formed by the Method of Syntactic and Transonimization //World Bulletin of Social Sciences. – T. 37. – C. 16-18.
11. Dilshoda, A., Dilfuza, T., Muxlisa, M., & Dildora, A. (2025). MAXTUMQULI SHE'RIYATIDA HAYOTIYLIK. SHOKH LIBRARY, 1(11).
12. Abdurashidovich M. A. LINGUISTIC APPROACH TO NESTED DICTIONARIES AND THEIR HISTORICAL DEVELOPMENT //Multidisciplinary and Multidimensional Journal. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 144-147.

13. Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). "LISON UT-TAYR" DOSTONINING BOBLAR BO 'YICHA TASNIFI. *PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI*, *17*(02), 117-121.
14. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
15. Sayfullayev, N. (2023). TERMS ARE AN INDIVIDUABLE WEALTH OF OUR LANGUAGE. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, *10*(10), 168-170.
16. Zebiniso, T. (2022). SIFAT SOZ TURKUMINING USLUBIY XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, *1*(4), 34-37.